

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата педагогічних наук, доцента Лесі Вольнової
на дисертацію Оксани Герасимчук «Психологічні умови подолання агресії
фруструючою особистістю», представлену на здобуття наукового ступеня
доктора філософії у галузі психології за спеціальністю 053 Психологія

Актуальність дослідження, представленого Оксаною Герасимчук, є переконливим і це зумовлено низкою аспектів, на які вона звертає свою увагу. Передусім це гостра суспільна потреба, адже по факту значна частина українців тривалий час відчують вплив військової агресії, вимушеного переміщення та втрат, які генерують хронічну фрустрацію та порушення емоційної саморегуляції. Також останні роки спостерігається нашарування різних протиріч, які вказують на зростаючий розрив між різноаспектною природою агресії та недостатньою ефективністю монометодологічних інтервенцій, відсутністю комплексного інструментарію та доцільністю інтегративного підходу до формування в особистості психологічної готовності до життя і діяльності в екстремальних умовах. При цьому наразі не існує цілісної та універсальної теорії фрустрації, що допомогла б планувати подальшу профілактично-корекційну роботу з агресією дорослої людини більш цілеспрямовано.

Аналіз проблеми психологічних умов подолання агресії фруструючою особистістю Оксаною Герасимчук здійснено на високому рівні. Це підтверджується тим, що нею використано понад 200 праць, як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Дисертантка звернула увагу на низку взаємопов'язаних понять (як-от, «агресивні дії», «агресивна поведінка», «агресивність», «класифікація агресії», «фруструвальні ситуації та події» тощо), що дозволило їй здійснити поступовий перехід від загального до конкретного та сформулювати максимально глибоке та водночас багатобічне розуміння понять «агресія» та «фрустрація». Особливу увагу дисертантка надає взаємозв'язку та взаємозумовленості цих феноменів, акцентуючи зміщення фокусу з зовнішніх

детермінант на внутрішні механізми, що простежується як у трактуванні фрустрації, так і агресії, та, з огляду на це, підкреслює необхідність більш детального вивчення чинників (біологічних, психологічних, ситуативних тощо) виникнення агресії у фруструючих особистостей як важливої умови запобігання деструктивній поведінці, а не її придушення. Аналогічний підхід вона демонструє при розгляді умов подолання агресії – детально проаналізувавши підходи різних авторів та концепцій, Оксана робить акцент на внутрішніх (диспозиційних) механізмах, так і на зовнішньому (соціально-середовищному) підкріпленні.

Реалізуючи завдання дисертаційного дослідження, Оксаною Герасимчук було підібрано батарею методик, які дозволили встановити вплив фрустрації, стилів реагування на фруструючі ситуації, особистісних рис та певних психічних станів на форми агресії та її прояви. Безперечне практичне значення дослідження полягає також в тому, що дисертанкою розроблено авторський опитувальник рівня особистісної фрустрації та описати дезадаптивний профіль реагування досліджуваної когорти, що характеризується стійкою тенденцією до фрустрації та високою емоційною напругою. Загалом методологія дослідження є ретельно продуманою та обґрунтованою. Високий рівень опрацювання емпіричних даних, використання сучасних програмних засобів для статистичного аналізу робить дослідження науково обґрунтованим та методологічно коректним.

Розроблена програма подолання агресії фруструючою особистістю використовує когнітивно-поведінковий та регулятивний фундамент, спирається на загальну модель агресії (ЗМА), що забезпечило мультимодальність корекційної роботи на практиці. Доречно інтегровано як модуль, сфокусований на розвитку адаптивних навичок соціальної взаємодії, так і класичні техніки КПТ та тілесно-орієнтованої психотерапії. Всі аспекти покроково представлені у додатках, що дозволяє їх використати на практиці іншим фахівцям. Хочемо також наголосити на важливому практичному значенні змісту підрозділу 3.3, де авторка детально описує зміни, що були внесені в інструкції, вправи, процедури проведення певних загальновідомих технік з метою їх відповідності запитам

учасників та більш чіткому спрямуванню на подолання агресії у фруструючої особистості. Загалом контрольні зрізи показали, що такий інтегративний біопсихосоціальний підхід з впровадження принципів спірального навчання та систематичної репетиції є ефективним для використання психологами у роботі з подолання агресії фруструючими особистостями.

Результати дослідження були апробовані на численних наукових заходах, що свідчить про визнання наукової спільнотою та актуальність досліджуваної тематики. Публікації автора (фахові статті та матеріали наукових конференцій), повністю відповідають тематиці дисертаційної роботи та розкривають її основний зміст.

Загалом можна зазначити, що дисертаційна робота Оксани Герасимчук є високоякісним науковим дослідженням, яке робить вагомий внесок у розвиток психології агресії та фрустрації та має значну практичну цінність в дослідженні психологічних умов подолання агресії фруструючими особистості (методики, програма тощо адаптовані саме для визначеного вікового та проблемного контингенту клієнтів). Робота відзначається високим рівнем теоретичної та методологічної обґрунтованості, науковою новизною та практичною спрямованістю. Усі завдання дослідження виконані на високому науковому рівні, висновки логічно випливають з проведеного дослідження.

Оцінюючи дисертацію Оксани Герасимчук загалом позитивно, відзначаючи її високий кваліфікаційний рівень, виокремимо низку дискусійних питань, які потребують пояснень і уточнень, зокрема:

1. У темі роботи чітко заявлені психологічні умови подолання агресії фруструючою особистістю як предмет дослідження. Водночас у підр.1.3 ми бачимо глибокий теоретичний аналіз умов *виникнення* агресії, а тому в практичній частині з цього приводу виникає певна неоднозначність, оскільки не зовсім зрозуміло, який тоді зміст авторка вкладає у поняття «психологічні умови *подолання* агресії».

2. Вважаємо, що деталізований опис процедури реалізації окремих блоків і тем програми (підр. 3.2) доречно було б оформити у вигляді методичних

рекомендацій для тренера, а не наводити їх у тексті дисертації, яка є передусім науковою, а на методичною працею. Це посилює б практичну значущість роботи і розвантажило б її текст.

3. На жаль, не зовсім зрозумілою є процедура залучення учасників до програми (за бажанням, за виявленими проблемами, в якій кількості тощо?) та спосіб її апробації (самостійно авторкою чи командою, очно чи дистанційно, в малих групах, на базі певного закладу тощо?). Детальний опис цих аспектів дозволив би майбутнім дослідникам більш ефективно використовувати напрацьовані дисертанткою методичні матеріали.

Разом із тим, вказані побажання не зменшують цінності та загальної позитивної оцінки дослідження. Зміст дисертаційної роботи локалізовано в контексті анотації, яка відповідає основним положенням дисертації, а публікації достатньою мірою відображають результати дослідження.

Вважаємо, що дисертаційне дослідження Оксани Герасимчук «Психологічні умови подолання агресії фруструючою особистістю» відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року (зі змінами), і може бути рекомендоване до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді зі спеціальності 053 Психологія.

Рецензент:

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри психосоматики
та психології здоров'я
факультету психології
УДУ імені Михайла Драгоманова

Леся ВОЛЬНОВА

Завідуючий кафедрою Українського державного
університету імені Михайла Драгоманова

Підпис: _____

«19» _____ 2025 р.

Піркше Вольнової Л.
заєвістю
Мог. Віррису каррв

Г. П. П.
І. А. Жуківа